

дослідження, експертом буде направлено відповідне клопотання особі, яка призначила дактилоскопічну експертизу. У разі незадоволення направленою клопотання експерт проводить лише ті дослідження, які можна провести, використовуючи неруйнівні методи дослідження, в іншій частині формує відповідь про неможливість дати відповідь на поставлене питання, у зв'язку з відсутністю відповідного дозволу на застосування руйнівних методів.

Таким чином, при призначенні дактилоскопічної експертизи, спрямованої на вирішення ідентифікаційних завдань, особливу увагу слід приділити об'єктам, що направляються на експертизу та на наявність якісних зразків для проведення порівняльного дослідження (дактилоскопічної карти).

Список використаних джерел

1. Пономарев В. В. Методические и организационные основы исследования папиллярных узоров при их фрагментарном отображении в следах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Пономарев ; Московский университет МВД России. Москва, 2009. 28 с.
2. Криміналістичне дослідження слідів рук: науково-практичний посібник/ За ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: Атіка, 2000. Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В., Тимошенко П.Ю., Чорнобай Л.М.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Технологические основы судебно-экспертной деятельности (участие специалиста в процессуальных и непроцессуальных действиях) : учеб. пособ. / В. М. Бушков [и др.] ; под ред. В. А. Юматова. Нижний Новгород: Нац. исслед. НГУ, 2012. 441 с.
5. Корноухов В. Е. Дактилоскопическая экспертиза: современное состояние и перспективы развития: монография / В. Е. Корноухов, Ю. Ю. Ярослав, Т. В. Яровенко. Москва : Норма, Инфра-М, 2015. 319 с.

«ВЕЛИКА БРЕХНЯ НАШОГО ЧАСУ»: КОСТЯНТИН ПЕТРОВИЧ ПОБЕДОНОСЦЕВ ПРО ДЕМОКРАТІЮ

Сергій ДЖОЛОС

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

У сучасності ідеї народовладдя набули поширення у багатьох країнах світу. Разом із тим, на превеликий жаль, далеко не всі держави, що стали на шлях демократичного розвитку, зуміли досягти істотного прогресу у політико-правовій, економічній, соціальній та культурній сферах життя

суспільства. Це дає підстави замислитися над питанням, чи дійсно демократія є надзвичайно ефективною моделлю організації влади та суспільно-політичного буття? Які основні недоліки їй притаманні та які заходи необхідно вжити для їх здолаття?

Зауважимо, що з часів виникнення ідей демократії в Античній Греції, їй було дано безліч найрізноманітніших оцінок – від відвертих панегіриків до досить жорсткої критики. Тож, у даному контексті, в межах цієї праці, ми плануємо більш детально зупинитися на творчій спадщині відомого юриста, мислителя і державного діяча другої половини ХІХ – початку ХХ ст., доктора цивільного права, професора, обер-прокурора Святійшого Синоду, дійсного таємного радника Костянтина Петровича Побєдоносцева (1827–1907), який піддає демократію нищівній критиці.

В цьому контексті, необхідно мати на увазі, що Російська державність впродовж практично всього свого існування відрізнялася яскраво вираженим антидемократичним змістом. Так, за часів Російської імперії процвітали самодержавство і кріпосництво (останнє – до 1861 р.), які, свого часу, критикував ще О. М. Радищев (1749–1802) [1]. СРСР весь час балансував між тоталітаризмом і авторитаризмом. Схожі тенденції помітні й у сучасній Росії.

Разом із тим, деспотична сутність Російської державності може бути пояснена за допомогою теорії географічного детермінізму, що була викладена видатним французьким мислителем-просвітником ХVІІІ ст. бароном Ш.Л. де Монтеск'є (1689–1755) в його безсмертній праці «Про дух законів» (1748 р.). Філософ вказує: «невеликі держави за своєю природою повинні бути республіками, держави середнього розміру – підкорятися монарху, а великі імперії – перебувати під владою деспота» [2, с. 113], оскільки «Великі розміри імперії – передумова для деспотичного управління. Потрібно, щоб віддаленість місць, куди розсилаються накази правителя, врівноважувалася швидкістю виконання цих наказів; щоб перешкодою, що стримує недбалість з боку начальників віддалених областей і їх чиновників, служив страх; щоб втіленням закону була одна людина; щоб закон безперервно змінювався з урахуванням різноманітних випадковостей, чисельність котрих завжди збільшується по мірі розширення кордонів держави» [2, с. 113].

Тож, необхідно визнати, що Росія, як найбільша держава світу, була, є і буде деспотією. При цьому, здатність певної держави включити до свого складу великі території та об'єднати безліч різноманітних народів, що на них

проживають, у свою чергу, свідчить про певний рівень організації та управління (що необхідно брати до уваги). Очевидно, що вищезазначене «включення» й «об'єднання» далеко не завжди здійснювалися за допомогою методів переконання і заохочення, скоріше навіть навпаки. Тож, не випадково Л. Гумплович зазначав, що саме сила є першочерговою основою існування будь-якого державного ладу та порядку у суспільстві, адже «Історія не дає нам жодного прикладу, де би держава виникала не за допомогою насильства, а якось інакше» [3, с. 47, 71], при цьому, «тільки по відношенню до завоюницького походження держав вчені посиляються на історію і таким чином визнають його історично достовірним, а інші способи виникнення, нібито очевидні самі по собі, допускаються без історичних доказів» [3, с. 49].

Таким чином, антидемократична сутність політичної думки і державності Росії, що ґрунтується на силі і насильстві, а також сваволі, якщо не деспотизмі влади, певною мірою, впливає з самої природи.

Тож, не випадково, К. П. Побєдоносцев не сприймає демократію та називає її «Великою брехнею нашого часу» [4]. Мислитель стверджує: «Утворення, засноване на брехливій основі, не може бути іншим, ніж брехливе... Однією з найбільш брехливих політичних основ є основа народовладдя, та, на жаль, поширена з часів французької революції ідея, що всяка влада походить від народу і має початок у волі народній» [4, с. 38].

К. П. Побєдоносцев зазначає: «За смислом парламентської фікції, представник відмовляється у своєму званні від особистості і повинен служити вираженням волі та думки своїх виборців; а в дійсності виборці – в самому акті обрання відмовляються від всіх своїх прав на користь обраного представника. Перед виборами кандидат, у своїй програмі та у промовах своїх, посиляється постійно на вищезгадану фікцію: він твердить все про благо суспільне, він ніхто інший як слуга та печальник народу, він про себе не думає і забуде себе і свої інтереси заради інтересу суспільного. І все це – слова, слова, одні слова, тимчасові сходинки сходів, які він будує, щоб піднятися куди потрібно і потім скинути непотрібні сходинки. Тут вже не він стане працювати на суспільство, а суспільство стане знаряддям для його цілей» [4, с. 41–42].

Мислитель вказує, що брехня наскрізь пронизує вибори, партії, агітацію, відповідальне міністерство і т.д. Кандидат виступає перед виборцями і намагається їх переконати, що він, як ніхто інший, гідний їх довіри. Кандидат лестить натовпу і підлаштовується під його схильності та

інстинкти. За Побєдоносцевим, вибори – це все більше накопичення брехні, тож чи може людина, що набрехала у гонитві за владою на виборах, потім раптом стати чесним і безкорисливим представником свого округу? [5, с. 303].

Зауважимо, що про корисливі мотиви кандидатів свідчить вже той факт, що виборчі перегони (зокрема, й у сучасній Україні) пов'язані з великими матеріальними витратами, компенсувати які переможець, очевидно, намагатиметься за рахунок корупції і хабарництва, зловживання владою і службовим становищем. Тож, демократично сформована влада є апріорі клептократичною.

Загалом, не випадково, К. П. Побєдоносцев акцентує: «Ідея народовладдя є великою брехнею нашого часу, оскільки маса населення, покликана до розробки програми державного управління, не здатна до широких узагальнень теоретичного характеру, що ґрунтуються на вивченні фактів та явищ життя, і, будучи безсилою у справі законодавства і управління, підкоряється вождям, які здатні красиво говорити, захоплювати натовп, а часом і підтасовувати думку і волю народу. Звідси зрозуміла і загроза. За надзвичайної обмеженості розуму, безмежного розвитку егоїзму та самої злоби, за низькості та безчесності спонукань, людина з сильною волею може стати керівником партії і стає тоді керуючим, пануючим головою зборів, хоч би до них належали люди, які далеко перевершують його розумовими та моральними якостями. Люди ж честі та обов'язку, як правило, не красномовні, не здатні нанизувати галасливі та банальні фрази. Вони розкривають себе і власні сили свої на робочому місці, або у вузькому колі однодумців» [6, с. 2436].

Крім того, мислитель підмічає, що «Вибори жодною мірою не виражають волю виборців. Представники народні не обмежуються поглядами та думками виборців, але керуються власним свавільним розсудом або розрахунком, співвіднесенням з тактикою противної партії. Міністри в дійсності самовладні; і скоріше, вони гвалтують парламент, ніж парламент їх гвалтує. Вони одержують владу та втрачають владу не через волю народну, але тому, що їх ставить до влади або усуває від неї могутній особистий вплив або вплив сильної партії. Вони володіють всіма силами та багатствами нації на свій розсуд, роздають пільги і милості, утримують багато нероб за рахунок народу, – і, при цьому не бояться жодного осуду, якщо володіють більшістю в парламенті, а більшість підтримують –

роздачею всілякої благостині з рясної трапези, котру держава віддала їм у розпорядження. В дійсності міністри настільки ж безвідповідальні, як і народні представники. Помилки, зловживання, свавільні дії – щоденне явище в міністерському управлінні...» [4, с. 40].

К. П. Побєдоносцев продовжує: «Таким є складний механізм парламентського лицедійства, таким є образ великої політичної брехні, що панує у наш час. За теорією парламентаризму, має панувати розумна більшість; на практиці панують п'ять-шість ватажків партії; вони, змінюючись, оволодівають владою. За теорією, ідея утверджується зрозумілими доводами під час парламентських дебатів; на практиці – вона зовсім не залежить від дебатів, але направляється волею ватажків та міркуваннями особистого інтересу. За теорією, народні представники мають на увазі лише народне благо; на практиці – вони, під приводом народного блага, і за його рахунок, мають на увазі переважно особисте благо своє та друзів своїх. За теорією – вони повинні бути з кращих, найбільшлюбимих громадян; на практиці – це найбільш честолюбні та нахабні громадяни. За теорією – виборець віддає голос за свого кандидата тому, що знає його та довіряє йому; на практиці – виборець віддає голос за людину, котру в більшості випадків зовсім не знає, але про котру розказано йому промовами та криками зацікавленої партії. За теорією – справами у парламенті управляють та рухають – досвідчений розум та безкорисне почуття; на практиці – головні рушійні сили тут – рішуча воля, egoїзм та красномовство» [4, с. 48–49].

Зауважимо, що в різні епохи постать К.П. Побєдоносцева оцінювалася по-різному. За часів царату, в «Енциклопедичному словнику Брокгауза і Єфрона» його називали «державною людиною, що брала за останні 20 років видатну участь у вищому державному управлінні» [7, с. 951]. Натомість, у радянські часи К.П. Побєдоносцева вважали реакціонером, таким собі «сатрапом і душителем свободи». З кінця ХХ ст. його все частіше просто почали називати мислителем консервативного толку.

Водночас, слід згадати доволі цікаву епіграму, складену сучасником К. П. Побєдоносцева, відомим поетом і письменником Л. М. Трефолєвим (1839-1905), у формі логогрифу [8, с. 147]:

*«Побєдоносцев – для синода,
Обєдоносцев – для двора,
Бєдоносцев – для народа
І Доносцев – для царя».*

Таким чином, підсумовуючи викладене, необхідно вказати, що, за вченням К.П. Побєдоносцева, демократія є «великою брехнею нашого часу», оскільки: а) маса населення, нездатна до широких теоретичних узагальнень і безсила у справі державного управління та законодавства, підкорюється красномовним і рішучим, але безчесним, скудоумним та егоїстичним вождям; б) у результаті виборів виборці, фактично, зрікаються своїх прав на користь обраного представника (котрого вони зовсім не знають), який перед виборами нахабно їм бреше, а після них – цинічно використовує здобуту владу в особистих цілях; в) вибори не виражають волю виборців, а обрані представники не обмежені у своїй діяльності волею народу, але навпаки керуються власним розрахунком та сваволею; г) міністри й обрані народні представники не бояться жодного осуду, якщо мають більшість у парламенті, тож, вони паразитують, свавільничають, зловживають і купують підтримку за рахунок держави і народу тощо.

Водночас, зауважимо, що демократія, як і будь-яка інша модель організації суспільно-політичного буття, виникає за певних умов на певному етапі розвитку для вирішення певних завдань суспільства. Тож, очевидно, у зв'язку зі зміною обстановки, рано чи пізно, на зміну їй мають прийти інші моделі. Тож, на нашу думку, важливими засадами удосконалення демократичного механізму слід вважати запровадження аристократично-меритократичного правління, цензового пасивного виборчого права, двопартійної системи і непрямих виборів (які певною мірою компенсують некомпетентність народних мас за рахунок елітарності колегії виборщиків) тощо.

Список використаних джерел

1. Радищев А.Н. Путешествие из Петербурга в Москву. Вольность. Санкт-Петербург: Санкт-петербургское отделение издательства «Наука», 1992. 672 с.
2. Монтескье Ш.Л. О духе законов. Москва: Мысль, 1999. 672 с.
3. Гумплович Л. Общее учение о государствѣ. Санктъ-Петербургъ, 1910. 516 с.
4. Побѣдоносцевъ К.П. Великая ложь нашего времени // Московскій сборникъ. Изданіе К.П. Побѣдоносцева. Москва: Синодальная типографія, 1901. С. 38-62.
5. Крестовская Н. Н., Цвиркун А. Ф. История учений о государстве и праве: курс лекций. Харьков: Одиссей, 2007. 376 с.
6. Побѣдоносцевъ Константинъ Петровичъ // Полный православный богословскій энциклопедическій словарь: в 2 т. Санктъ-Петербургъ: Издательство П.П. Сойкина, 1913. Т. 2. С. 2434-2439.
7. Побѣдоносцевъ Константинъ Петровичъ // Энциклопедическій словарь / Издатели Ф.А. Брокгаузъ, И.А. Ефронъ. Санктъ-Петербургъ: Типографія Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1898. Томъ XXIII-А : Петропавловскій – Поватажное. С. 951–954.
8. Квятковский А. Поэтический словарь. Москва, Сов. энциклопедия, 1966. 375 с.